

ARBEIDERNES FAGLIGE
LANDSORGANISASJON

RAPPORT

FOR TIDEN 9. APRIL—JULI 1940
SAMT EN KORT BERETNING OM
LONDONSEKRETARIATETS VIRK-
SOMHET 1. NOV. 1941—7. MAI 1945
VED KONRAD NORDAHL

ARBEIDERNES FAGLIGE
LANDSORGANISASJON

RAPPORT

FÖR TIDEN 9. APRIL—JULI 1940
SAMT EN KORT BERETNING OM
LONDONSEKRETARIATETS VIRK-
SOMHET 1. NOV. 1941—7. MAI 1945
VED KONRAD NORDAHL

Den første melding om at tyskerne hadde gjort landgang i Norge fikk jeg den 9. april gjennom radioen. Det var ved 7-tiden om morgenen. Straks etter ringte ingeniør Gleditsch til meg. Det var han som hadde laget Landsorganisasjonens evakueringsplan. Etter de opplysninger han da satt inne med ble vi enige om at det var nyttesløst å evakuere til L.O.-skolen, slik som det var fastsatt i planen. Han tilrådet meg å undersøke mulighetene for å reise til Hamar. Etter at jeg hadde snakket med ham forsøkte jeg å komme i telefonisk forbindelse med noen av de andre i Landsorganisasjonen. Det viste seg helt umulig å komme fram i telefonen. Imidlertid kom Volan fram i telefon til meg, og jeg ba ham da om å ringe til Hamar for å få undersøkt hvordan forholdene lå an der. Deretter gikk jeg på kontoret og kom dit kl. vel 8 om morgenen.

De fleste av personalet kom på kontoret etter hvert. Jeg ga beskjed om å innkalle sekretariatet til møte straks. Da Volan kom kunne han bare meddele at det ikke hadde lyktes å komme fram til Hamar. Heller ikke var det mulig å få tak i sekretariatsmedlemmene gjennom telefonen, enten svarte ikke kontoret, eller linjen var overbelastet.

Vi holdt så et administrasjonsmøte på mitt kontor. Tilstede var: Lars Evensen, I. B. Aase, Elias Volan, Viggo Hansteen og Graver. Før møtet var det kommet flere meldinger om at Oslo skulle bombes til et bestemt klokkeslett, hvis den ikke ble overgitt. Først kl. 9, og så utsattes det time etter time.

På administrasjonskonferansen ble vi enige om å evakuere en del av de viktigste arkivsaker, og samtidig ta med en del av personalet. Etter konferanse med Jern- og Metallarbeiderforbundets tillitsmenn besluttet en å reise til forbundets feriehjem, Viubråten ved Bjørgeseter. De som skulle reise med en gang var: Lars Evensen., Aase, Paula Bratvold, T. Graver, Knut Møller og Ada Hansen. Nordahl og Volan skulle foreløpig bli i byen. Hansteen fikk permisjon til å evakuere sin familie til Ringebu, og skulle deretter melde seg på Bjørgeseter. Hakon Lie skaffet 2 lastebiler til transporten.

Samtidig ble også en del av Jern- og Metalarbeiderforbundets saker evakuert, og hovedkasserer Hans Hegg fulgte med. De reiste i løpet av dagen. Da hadde vi brent en del av de dokumenter som vi antok tyskerne ville være mest interessert i, hvis de kom til å foreta en rassia på kontoret. Det gjaldt bl. a. saksmappene «Internasjonale forbindelser», «Kampen mot krig og fascisme» m.v.

Det lyktes ikke å få holdt noe sekretariatsmøte, men vi konfererte med Ingvald Haugen, Emil Torkildsen, Henry Hansen, Arthur Ruud og Chr. Henriksen, som kom fra Sverige samme dag. Jeg rådet dem til å evakuere. Jeg konfererte også med Alfred Ljøner eller Joh. Ødegård om konflikten i landbruket. Vi ble enige om at konflikten måtte avblåses, men på grunnlag av det forslag som var anbefalt av sekretariatet, men forkastet av medlemmene. Konflikten ble også avblåst, men uten at det ble tatt noe forbehold.

Jeg hadde om formiddagen også forbindelse med Halvard M. Lange på L.O.-skolen. Han ringte og spurte om vi kom til å følge evakueringsplanen og evakuere til skolen. Det ble svart nei til dette. Kl. 12 gikk det flyalarm, og etter at denne var over ble det gitt beskjed til de av personalet som var igjen, at de kunne gå hjem.

Volan hadde 2 ganger vært på Møllergata 19 for å forhøre seg om situasjonen. Siste gang kom han tilbake og fortalte at han hadde snakket med politiinspektøren. Denne hadde fortalt at politimester Welhaven hadde fått fullmakt fra regjeringen til å forhandle med tyskerne om Oslos overgivelse, og at overgivelsen kunne ventes innen en halv time.

Siste gang Volan kom tilbake var han sammen med Eugen Johannessen, formannen i Oslo Arbeiderparti. Det ble foreslått at vi skulle kjøre i Johannessens bil til Hamar for å få kontakt med regjeringen, for muligens å få visse opplysninger samt instruksjoner. Forutsetningen var at vi skulle være tilbake i Oslo om kvelden. Vi forlot Oslo omkring kl. 14. Det var da nettopp sendt ut melding gjennom radio at evakuering av befolkningen skulle stoppes. Tyskerne hadde da overtatt kontrollen av kringkastingen.

Vi kom ikke fram til Hamar før kl. 18. Stortinget holdt da møte. Vi forsøkte å treffe noen av regjeringens medlemmer. Vi traff bare Støstad, men han var på reisefot. Det var bestemt at storting og regjering skulle reise til Elverum etter at Quisling hadde bekjentgjort at han hadde overtatt regjeringen, og videre at det var tyske tropper på vei til Hamar.

Vi kunne ikke returnere til Oslo samme vei vi var kommet, og

bestemte oss derfor til å kjøre oppover over Lillehammer og rundt Mjøsa. Vi overnattet i Moelv, og dro derfra den 10. april kl. 7 om morgenen. Ut på ettermiddagen kom vi fram til Bjørgeseter, og traff der de av tillitsmennene og funksjonærene som var evakuert dagen før.

Vi holdt konferanse om kvelden, hvor følgende var til stede Nordahl, Evensen, Aase, Volan, Hegg, Graver, Bratteli, Eugen Johannessen. Vi ble bl. a. enige om at vi foreløpig skulle oppholde oss på Bjørgeseter, men et par av oss skulle ta en tur til Oslo for å se hvordan stillingen lå an, og så rapportere oppover.

Den 11. april om morgenen fikk vi besøk av 2 unge menn som kom fra Oslo på motorsykkel. De hadde bud til meg fra Håkon Meyer om å komme til Oslo snarest. Det gjaldt om å ta opp den vanlige virksomhet og å få Arbeiderbladet ut igjen. Tyskerne hadde ikke gjort noe inngrep i virksomheten, og en måtte anse fortsatt krig som håpløs. Som bevis på tyskernes toleranse ble det av budbringerne vist til at «Dagbladet» hadde fått lov til å innta telegram om at «Eidsvoll» og «Norge» var skutt i senk.

Det ble videre fortalt at det foregående kveld hadde vært et møte for å drøfte situasjonen. På forespørsel om hvem som hadde vært tilstede, ble såvidt jeg husker, nevnt Håkon Meyer, Edv. Bull, Kjell Ottosen m. fl.

Jeg kjente ikke disse to unge menn, og det gjorde heller ikke noen av de andre som var tilstede. Jeg noterte heller ikke navnene på dem, men jeg husker at Ada Hansen fortalte at hun hadde gått på den sosialistiske aftenskole med en av dem. Under samtalen med disse menn kom det rikstelefonmelding fra Oslo om at S.S.-folk var på vei oppover for å ta Nordahl og Evensen til fange. Jeg har aldri fått oppklart hvem som telefonerte. Vi drøftet etterpå hva der skulle gjøres, og alle var enige om at en foreløpig ikke burde reise til Oslo. Evensen og jeg ble rådet til å komme oss vekk fra Viubråten.

Vi hadde også besøk av Ljøner og Vestad om morgenen. Vestad kom fra Trondheim, og hadde brev med fra Riksmeklingsmannen om at de meklinger som var berammet, var utsatt inntil videre. Vi snakket om hvordan vi skulle fordele oss. Volan ville forsøke å komme seg over til Kløfta eller Jessheim, hvor hans hustru oppholdt seg.

Bratteli tilbød seg å reise til Oslo for å undersøke situasjonen. Nordahl og Evensen skulle ta en tur til «Mylla», hvor noen kjente hadde lytte, og de øvrige skulle bli på feriehjemmet.

Senere på dagen kom Johanne Reutz oppover til «Mylla». Hun sa det var for mange på feriehjemmet. Hun reiste straks etter videre, uten å fortelle noe om hvor hun reiste hen.

Gjennom radioen hørte vi at tyskerne hadde forlatt Hamar, og at radioen der var begynt sendingen som regjeringens kringkaster. Senere på dagen ble følgende opprop sendt over Hamar kringkaster til medlemmene av Landsorganisasjonen og Det norske Arbeiderparti:

«Vårt lands frihet og selvstendighet er i fare. Norge er blitt angrepet av Nazi-Tyskland. En liten flokk eventyrere og landsforrædere under Quisling har sluttet seg til fienden. Et nazidiktatur i Norge vil bety at arbeiderbevegelsen blir ødelagt. Det vil bety at hele folket blir undertrykket av et barbarisk tyranni. Regjeringen mottar fra hele folket vitnesbyrd om at arbeiderklassen med begeistring slutter opp om landets forsvar. Vi håper at alle norske kvinner og menn vil sette sine krefter inn slik at vi sammen kan redde Norges frihet og framtid.

Vi oppfordrer alle tillitsmenn i arbeiderbevegelsen til i samarbeid med andre lojale befolkningslag å organisere arbeidernes innsats i landets forsvar.

Det norske Arbeiderparti

Martin Tranmæl, Magnus Nilssen.

Arbeidernes faglige Landsorganisasjon

Konrad Nordahl, Lars Evensen.»

Virksomheten under kampene i Syd-Norge.

Hverken Evensen eller jeg kjente dette opprop på forhånd, men var selvsagt enig i det. Vi fant imidlertid at etter dette gikk det ikke an å reise tilbake til Oslo. Vi ble derfor enige om å dra ut samme natt for å komme i kontakt med regjeringen og generalstaben, og tilby dem Landsorganisasjonens tjeneste i den form det var ønskelig og mulig.

Vi reiste derfor tilbake til Bjørgeseter. Vi underrettet bare Aase om hva som var vår hensikt. Vi startet fra Bjørgeseter kl. 1 om natten den 12. april. Hans Hegg ble med oss. Dessuten revisor Møller og en sønn av Graver.: De to sistnevnte skulle melde seg på nærmeste militære forlegning. På det tidspunkt sto de norske tropper så langt nede som ved Stryken. Veien og jernbanen var sprengt, og ut på natten ble også alle telefon- og telegraflinjer til Oslo klippet.

Vi kom til Gjøvik ved 7.30-tiden om morgenen, og hadde da forbindelse med en av samorganisasjonens tillitsmenn, Klaus Kjelsrud. Fra Gjøvik reiste vi videre over Lillehammer til Hamar. Der traff vi en del av Arbeiderbladets redaksjonspersonale og Hjalmar Dyrendahl. Derimot var det umulig å treffe noen av samorganisasjonens tillitsmenn.

Her ble vi enige om at Nordahl, Evensen, Tranmæl og Hans Hegg skulle dra avgårde for å finne regjeringen og generalstaben. Vi reiste fra Hamar samme kveld, overnattet i Moelv, og her fikk vi vite at en del av regjeringens medlemmer hadde vært der kvelden før. Den 13. april om morgenen kom vi til Lillehammer, og gjennom noen offiserer fikk vi beskjed om hvor generalstaben var.

Ut på formiddagen kjørte vi for å møte general Ruge, og vi hadde en samtale med ham som varte nesten en time. Vi fortalte ham vårt erende. Vi fikk her en utgreiing om hvordan den militære situasjon lå an så langt som generalen da kjente den. Når det gjaldt oppgaver som vi kunne løse, nevnte han straks at det gjaldt om å få veiene i orden. Teleløsningen var begynt og mange veier var i en elendig forfatning. Dernest gjaldt det om å få våronna ferdig så hurtig som mulig. Hvis vi kunne påta oss å organisere det sivile forsvarsarbeid var det bra. Videre nevnte han at vi burde komme i kontakt med våre forbindelser i Stockholm og London, for at disse, i den utstrekning det var mulig, kunne arbeide for hjelp til Norge. Endelig nevnte han nødvendigheten av å organisere en oppmuntringspropaganda i de besatte områder, og da spesielt Oslo og omegn. Han fremhevet nødvendigheten av å holde moralen og humøret oppe i disse områder inntil hjelpen kom. På forespørsel hvor han mente vi burde ha vår sentral når vi skulle til med det sivile forsvarsarbeid, tilrådet han Lillehammer, eller en plass i Gudbrandsdalen. Hos ham fikk vi også rede på hvor vi kunne treffe regjeringen.

I løpet av lørdagen og søndagen kom vi også i kontakt med regjeringen. De fleste av denne traff vi på Lesjaverk, og senere på søndagen hadde vi en konferanse med statsministeren, Trygve Lie, Støstad og Hindahl.

Følgende melding fra Landsorganisasjonen ble sendt ut samme dag:

«Til alle medlemmer av faglige organisasjoner.

I den skjebnetunge tid for land og folk da Norge er blitt overfalt av stormakten Tyskland, støttet av nazistiske forrædere i vårt eget land, er fagorganisasjonens regulære arbeid blitt vanskelig-

gjort, men denne voldsåden og dette forræderiet har skapt nye og enda viktigere oppgaver for den norske fagbevegelse. Det blir nå dens hovedoppgave å understøtte forsvaret av landet vårt, slå ned det nazistiske forræderi, og gjenopprette landets fulle sjølstende og uavhengighet. Vi må derfor i samarbeid med landets lovlige regjering og forsvarsmakt mobilisere hele fagbevegelsens kraft. Overrumplingen, forræderiet og sabotasjen førte i første omgang til desorganisering både av forsvaret, produksjonslivet og forsyningene. Det tar sjølsagt noen tid å bringe orden i dette igjen. Men fagbevegelsens medlemmer må ikke være utålmodige for det. Det gjelder her et kjempearbeid som nå er kommet i gang. Det gjelder at alle kjenner sin plikt og sitt ansvar. Våre medlemmer må skjønne de oppgaver som foreligger og forberede seg på oppgaver som melder seg etter hvert og som fagorganisasjonen vil legge fram. I de områder som er besatt av tyske tropper må organisasjonsvirksomheten og sambandslinjene med de øvrige organisasjoner søkes holdt oppe så langt råd er. I landet forøvrig må fagorganisasjonen fortsette sin vanlige virksomhet. Men der hvor landets interesser krever det må en se bort fra regelen om arbeidstidens lengde.

De lokale organer, samorganisasjonene (faglige utvalg) må formidle samarbeidet mellom organisasjonene og myndighetene på hvert sted.

Nye meldinger fra Landsorganisasjonen vil bli sendt medlemmene så snart forbindelseslinjene mellom organisasjonene er gjenopprettet.

Lytt ikke til løse rykter fra provokatører og forrædere. Begå ikke uoverlagte handlinger, men arbeid målbevisst og planmessig.

Landsorganisasjonens meldinger vil bli sendt ut på kringkasterne i Hamar, Vigra, Bodø, Tromsø og Finnmark, og vil bli offentliggjort i alle aviser som ikke er hindret av tysk sensur.

Konrad Nordahl, Lars Evensen.»

På tilbaketuren til Ringebu fikk vi varslet Viggo Hansteen, og fra nå av ble han med oss. Den 15. april reiste Lars Evensen og Hans Hegg tilbake til Bjørgeseter for å forsøke å etablere kontakt med Oslo. De kom imidlertid ikke lenger enn til Roa, da områdene nedenfor var krigsområde. De måtte derfor gjøre vendreise.

Martin Tranmæl ble sendt til Stockholm for å skaffe midler og orientere den svenske Landsorganisasjonen om stillingen, og vi

som var igjen fikk låne bygningsarbeidernes kontor i Folkets Hus. Den 16. april sendte vi ut en ny melding gjennom radioen.

Den hadde følgende ordlyd:

«til alle medlemmer av faglige organisasjoner.

Arbeidernes faglige Landsorganisasjons ledelse befinner seg utenfor de områder som er besatt av tyske tropper. Kunngjøringen til medlemmene vil bli sendt ut over regjeringens kringkaster og så langt råd er direkte til organisasjonene. Meldinger som sendes ut i Landsorganisasjonens navn over Oslo kringkaster som er i tyskernes hender har Landsorganisasjonen ikke ansvar for.

Landsorganisasjonen samarbeider med regjeringa og forsvarsmakta for å kaste fienden ut av landet og sette forræderne på plass.

Konrad Nordahl, Lars Evensen.»

Vi begynte så vårt arbeid med å skaffe folk til veiarbeidene.

Formannen i Bygningsarbeidernes forening, herr Skoglund, var oss behjelpelig med dette arbeid.

Under vårt arbeid på Lillehammer kom Malfred Berseth, Lars Aasvestad og Mørkhagen i Bygningsarbeiderforbundet, samt Arthur Ruud og William Andersen i Telegraf- og Telefonforbundet. Vi fikk melding om at Thorbjørn Henriksen var kommet til Gjøvik. Folkene fra Bygningsarbeiderforbundet fortalte at tillitsmennene der var blitt enige om å dra ut og skulle treffes på Lillehammer, men Tangen og Gunneriussen kom ikke.

Den 18. april om kvelden fikk vi i en fortrolig konferanse med et av regjeringens medlemmer melding om at hverken Gjøvik eller Lillehammer kunne holdes. Forsvarslinjen måtte legges lenger opp i dalen. Vi ble derfor tilrådet å dra av gårde neste dag. For å få noe arbeid utført burde vi helst reise til Møre med en gang. Vi begynte straks å gjøre oss klar til å dra av gårde. Vi sammenkalte de tillitsmenn fra Oslo, som det var råd å få tak i, og meddelte dem at vi måtte reise. Vi rådet dem til å komme etter, da det ikke var plass i bilen til alle sammen. Den samme melding ble også gitt til Peder Birkeland, som var på Lillehammer med en avdeling av Norsk Folkehjelp. Vi sendte bud til Gjøvik etter Thorbjørn Henriksen for å få ham med. Gjennom fylkesmannen fikk vi sendt en melding til Sverige om at Martin Tranmæl ikke skulle komme tilbake til Lillehammer, men reise nordover og forsøke å komme fram til Namsos. Før vi reiste, konfererte vi også med sekretær Kjelsrud i Opland fagl. Samorganisasjon, og tilrådet ham å reise tilbake til Gjøvik.

Den 20. april om kvelden kom vi fram til Molde. De som da var med var Konrad Nordahl, Lars Evensen, Viggo Hansteen, Hans Hegg, Thorbjørn Henriksen og Hjalmar Dyrendahl.

Den 21. april oppsøkte vi formannen i Romsdal fagl. Samorganisasjon, Lauritz Venge. Vi traff også en del andre fagfor- eningsfolk fra Molde. Vi hadde en konferanse med fylkesmann Utheim, og forela ham våre planer for organisering av det sivile forsvarsarbeid. Vi ble enige om å samarbeide med fylkesoveringe- nøren, og det ble skaffet oss befordringsmidler både til Ålesund og Kristiansund N. Vi var da blitt enige om at Nordahl og Han- steen skulle reise til Ålesund, og Evensen, Hegg og Thorbjørn Henriksen til Kristiansund N., mens Molde skulle være vårt hoved- kvarter.

Det ble holdt møter med tillitsmennene i Kristiansund, hvor Evensen redegjorde for forholdene. Det ble innledet samarbeid med representanter fra stedlige organisasjoner utenom fagorgani- sasjonen. Det daglige arbeid med å skaffe arbeidskraft m. v. ble ledet fra Samorganisasjonens kontor. Det ble sendt ut opprop m. v. og arbeidet etter samme retningslinjer som for Ålesund og Molde inntil byen ble bombet ned. Jeg tror det ble sendt noen hundre mann fra Kristiansund til Åndalsnes til veiarbeid og til å rydde flyplasser.

Gjennom de lokale aviser sendte vi ut et opprop om arbeids- kraft:

«Til arbeidsfolket i Sunnmøre og Romsdal.

Det norske folk har i dag den hovedoppgave å rense landet for fiender. En oppgave som må finne sin løsning både ved og bak fronten. Ansvarer hviler på alle, både militære og sivile. Mange livsviktige arbeider må straks utføres for å sikre forsyningene og forbindelseslinjene. Enhver må medvirke til å få det ordinære ar- beidsliv i gang i industrien. Dessuten gjelder det å få alle veier i farbar stand og få våronna utført. Til disse arbeider må alle melde seg, som nå ikke er beskjeftiget med annet viktig arbeid.

I samråd med fylkesmann Utheim er en blitt samd om at samorganisasjonene i Sunnmør og Romsdal skal søke å skaffe fri- villig arbeidshjelp i første rekke til vei- og våronnarbeid. Det kan også bli bruk for alle ledige hender, og vi appellerer til alle om å melde seg straks. Det vil bli sørget for underhold.

En kan melde seg på samorganisasjonenes kontorer i Ålesund

og Molde. Telefon Ålesund 1582 og Molde 481. Hvor en kan melde seg i distriktene vil bli meldt etter hvert.

Meld deg i dag, og helst ved direkte frammøte.

Arbeidernes faglige Landsorganisasjon.

Konrad Nordahl. *Lars Evensen.*

Sunnmøre faglige Samorganisasjoner.

Anker Johannesen. *Oscar Amundsen.*

Romsdal faglige Samorganisasjon.

Laurits Venge. *Johannes Larsen.»*

Den 23. april hadde vi møte i forretningsutvalget i Sunnmøre faglige Samorganisasjon i Ålesund, hvor vi valte en komité til å organisere det sivile forsvarsarbeid. Vi hadde også et møte med fagforeningsstyrene hvor ca. 50 var til stede. Jeg redegjorde der for situasjonen. Det var full enighet om at alt måtte settes inn for å styrke motstanden mot fienden.

Den 25. april kom vi tilbake til Molde. Da var kameratene fra Bygningsarbeiderforbundet og Telegraf- og Telefonforbundet også kommet fram. Molde hadde da vært utsatt for et stort bombeangrep, og vi måtte flytte samorganisasjonens kontor fra Folkets Hus til en gammel forlatt bygning inne i skogen. I alt arbeidet vi ca. en uke i Møre og Romsdal. I denne tid fikk vi sendt av gårde ca. 300 mann til å utføre nødvendig veiarbeid. Det var organisasjonene i de 3 distrikter som ordnet dette etter rekvisisjon fra fylkesingeniøren eller fra de militære myndigheter. I det siste tilfelle den engelske kommandant i Åndalsnes.

Den 26. april holdt vi en konferanse, hvor også kameratene fra Kristiansund N. skulle være til stede, men bare Lars Evensen kunne komme. Vi besluttet her å sende ut et opprop om at det skulle arbeides 1. mai. Når det gjaldt fagforeningskontingentinnbetaling måtte vi også treffe en ordning. Kassererne begynte å mangle kontingentmerker, og det var vanskelig med innbetaling. Vi ble enige om å trykke kontingentmerker à kr. 0.25 pr. uke, som kassererne skulle begynne å sette inn etter hvert som den ordinære merkebeholdning ble oppbrukt. Det var imidlertid umulig å finne noe trykkeri som kunne lage gummierte merker, og det ble derfor bare med vedtaket.

Den 27. april ble det sendt et brev til den engelske Landsorganisasjon, hvori en redegjorde for stillingen i Norge, og ba om

at der måtte øves påtrykk på den engelske regjering om å sende forsterkninger. Vi ba også om økonomisk hjelp. Brevet ble sendt med kurérpost, og vi fikk senere melding om at det var kommet fram.

Den 28. og 29. april var Molde gjenstand for voldsomme bombardementer. Mestdelen av byen ble derfor evakuert. Denne dag fikk jeg også en fortrolig melding om at engelskmennene hadde besluttet å trekke troppene vekk fra Sør-Norge, og at de i stedet skulle legge en linje ved Namsos. Regjeringen skulle samme kveld sammen med Kongen reise med en engelsk krysser til Mosjøen. Det var bare et begrenset antall som kunne være med denne krysseren. Vi ble tilrådet å komme etter nordover på den måte som det var mulig å reise. Av L.O.'s administrasjon var det Hansteen og undertegnede som var igjen i Molde. Under det virvar som oppsto etter bombardementet var det umulig å komme i kontakt med de andre organisasjonskamerater. Vi ønsket å gi beskjed til dem som var i Kristiansund N., og bilte derfor ned til Gjemnes. Her hørte vi at mestdelen av Kristiansund var bombet i grus. Det var ingen båtforbindelse lenger og telefonen var brutt. Vi kom derfor ikke i kontakt med Evensen, Thorbjørn Henriksen og Hans Hegg. Vi bestemte oss til å komme oss nordover, og for å kunne komme i vei måtte vi ta oss fram til Ålesund. Hit kom vi den 2. mai, og samme kveld reiste vi med en skøyte fra Ålesund. Vårt foreløpige mål var Mosjøen, men da vi kom nordover hørte vi igjen i radioen at de allierte også evakuerte her, og vi bestemte oss derfor til å reise direkte til Tromsø.

Arbeidet i Nord-Norge.

Den 6. mai om morgenen kom vi til Tromsø. Vi søkte straks forbindelse med L.O.'s Nord-Norges-kontor, som ble ledet av Gunnar Bråthen. Regjeringen var da allerede kommet til Tromsø, og Bråthen hadde fått underretning om det arbeid som vi hadde tatt til med i Sør-Norge. Han var derfor allerede i full gang med en liknende virksomhet for Nord-Norges vedkommende da vi kom fram.

Martin Tranmæl var nettopp kommet fra Stockholm etter sine konferanser med den svenske Landsorganisasjon. Han hadde først vært i Namsos, men da denne by ble evakuert, fortsatte han nordover. Etter hvert kom også de fleste andre av de tillitsmenn som vi hadde hatt forbindelse med i Sør-Norge. Det gjaldt Arthur Ruud, William Andersen, Mørkhagen og Åsvestad. Malfred Bergseth fikk en spesiell oppgave lenger sørpå.

Den 12. mai kom Lars Evensen, og dagen etter kom også Ing-

vald Haugen. Fra Tromsø kom vi også i forbindelse med Stockholm telegrafisk, og det ble gitt ordre til Halvard M. Lange at han foreløpig skulle være vår forbindelse der.

Det ble under vårt opphold i Tromsø organisert en omfattende arbeidsvirksomhet. Det gjaldt om å skaffe den nødvendige arbeidshjelp til de forskjellige militære anlegg. L.O.'s Nord-Norgeskontor var ved den tid det viktigste arbeidsformidlingssted, og en måtte ikke bare skaffe folk, men det skulle også skaffes transportmidler til disse, verktøy, gummifottøy og ulltepper. Mørkhagen og Åsvestad ble sendt ut til de store arbeidsplasser som tillitsmenn. De skulle i første rekke formidle samarbeidet mellom arbeiderne og arbeidsledelsen. Arthur Ruud fikk jobb med å ta seg av alle tilreisende som kom til Tromsø, og ble i den anledning plassert på Arbeidskontoret. William Andersen tok del i etterretningstjenesten, og var bl. a. en tur til de besatte områder. Han var så langt ned som til Trondheim. Hansteen ble etter anmodning antatt til å utføre arbeidet for Norges Bank.

Den 16. mai kom Arvid Dyrendahl nordover. Han reiste fra Oslo den 4. mai, og av ham fikk vi den første autentiske rapport om hvordan forholdene der hadde utviklet seg etter 9. april og til han reiste. Da han skulle tilbake til Oslo igjen, laget vi en rapport over fagorganisasjonens virksomhet i de frie områder. Vi fikk senere bekreftet at denne rapport kom fram til sin rette adresse.

Det ble organisert et sekretariat av de sekretariatsmedlemmer som da var i Tromsø pluss Bråthen og tilsynskomiteén for Nord-Norgeskontoret. Følgende var med: Konrad Nordahl, Lars Evensen, Martin Tranmæl, Ingvald Haugen, Arthur Ruud. I sekretariatet fikk vi den arbeidsfordeling at Lars Evensen overtok kasserer vervet, og at Nordahl og Evensen skulle ha ledelsen både av L.O. og forbundenes avdelingers virksomhet. Det ble besluttet å fastsette kontingenten til kr. 1.00 pr. uke for alle medlemmer uansett forbund. Vi bestilte telegrafisk kontingentmerker i Stockholm.

Norsk Folkehjelp ble også reorganisert. Vi benyttet det lokale organ, som ble utbygget slik at det omfattet hele det frie område.

Vi førte også forhandlinger med Norsk Arbeidsgiverforenings representant på stedet, advokat Motzfeldt. Forhandlingene dreide seg om det dyrtidstillegg som skulle utbetales i henhold til aprilindeksen. Undertegnede hadde den 9. april om formiddagen konferert i telefonen med direktør Dahl om dette. Under konferansen sa direktør Dahl at slik som situasjonen lå an nå, ville vel ikke spørsmålet om tillegg bli aktuelt. Jeg svarte da at dyrtidstillegget måtte utbetales hvis tariffavtalen skulle overholdes. Han erklærte

seg enig i dette og sa at arbeidsgiverne ville sende ut et rundskriv om saka. I Nord-Norge var ikke tillegget blitt utbetalt. Tvert imot var det arbeidsgivere som slo ned lønningene med den begrunnelse at tariffavtalen var satt ut av kraft. Arbeidsgiverfor-
 eningens Nord-Norges-kontor hadde ikke hatt noen forbindelse med Oslo siden 9. april, og det ble ikke noen løsning av saka i det første forhandlingsmøte.

Mandag den 20. mai holdtes en faglig konferanse med representanter fra samorganisasjonene i Namdalen, Nordland, Troms og Finnmark. Der var representanter fra samtlige disse samorganisasjoner til stede. Dessuten møtte de tilstedeværende sekretariatsmedlemmer, forbundstillitsmenn, Gunnar Bråthen og tilsynskomiteén for Nord-Norges-kontoret. Einar Gerhardsen møtte som representant for Det norske Arbeiderparti. Foruten disse var Hindahl til stede og sekretær Kristiansen i Norges Handels- og Kontorfunksjonærers Forbund.

På dette møte ble det gitt en utgreiing om situasjonen siden 9. april, og det ble gitt beretning fra de forskjellige samorganisasjoners samt fra Nord-Norges-kontorets virksomhet under krigen. Det ble vedtatt et forslag til retningslinjer for virksomheten, og konferansen sluttet allerede ved middagstider. Sammen med Det norske Arbeiderparti ble nedenstående appell til arbeidsfolket i Norge sendt ut:

«Til arbeidsfolket i Norge.

Den kamp som i dag blir utkjempet i vårt og andre land, vil bli avgjørende for utviklingen i de nærmeste årtier. Skal det skapes muligheter for videre framskritt og utvikling på demokratisk grunnlag eller skal vi bli gjort til viljeløse redskaper under et fremmed voldsherredømme? Skal vi kjenne oss som frie menn og kvinner eller trelle? Det er det spørsmål vi nå står overfor. Ingen er sterkere interessert i vårt sjølstende og vår frihet enn arbeiderbefolkningen. Den kamp for sosiale framsteg, for orden og plan i det økonomiske liv og for en rettferdig fordeling av samfunns-godene er betinget av folkestyre og nasjonal uavhengighet.

Arbeidernes faglige Landsorganisasjon og Det norske Arbeiderparti vil derfor rette den sterkeste oppfordring til alle sine medlemmer og alle sympatiserende om å forsterke kampen mot de overfallsmenn som uten grunn har brutt inn i landet og søkt å oppkaste seg til herrer over det norske folk.

Stillingen er vanskelig både i de besatte og i de frie deler av

landet. Men frihetsviljen må holdes levende gjennom alle mot-ganger. Hvert høve må nyttes til å underbygge vår sosiale og nasjonale stilling. Da vil overfallsmennene heller ikke få noe grunnlag for sin demagogiske propaganda og sine forsøk på å knekke folkets vilje til selvhevdelse.

Landsorganisasjonen og Arbeiderpartiet i de frie områdene har nå sitt sete i Nord-Norge. En faglig tillitsmannskonferanse har trukket opp retningslinjene for de nærmeste arbeidsoppgaver. Arbeiderpartiets styre har i samforståelse med de lokale partiinstanser tatt opp sin virksomhet. Samarbeidet med arbeiderorganisasjonene i andre land fortsetter. Trass i alle økonomiske og andre vansker skal vi holde virksomheten gående. Hovedoppgaven i dag er å kaste fienden ut av landet og å holde arbeidslivet oppe. Arbeiderorganisasjonene står her side om side med landets sivile og militære myndigheter for å mobilisere alle krefter som kan settes inn på den ytre og den indre front. Videre gjelder det om å trygge livsvilkårene og å bevare de sosiale goder som arbeidsfolket har kjempet seg fram til, og samtidig være med og legge grunnlaget for det nye og frie Norge som skal gå ut av krigen og redslene.

Vi sender vår broderlige og solidariske hilsen og vårt varmeste håndslag til kameratene i de besatte områdene. Vi forstår de vansker de har å stri med, men vi vet at de like fullt gjør sin plikt. Det er vår sikre tro, at den dagen ikke er langt borte, da vi igjen skal møtes til felles arbeid for felles sak og felles idealer.

Vi appellerer til arbeidsfolket i Norge, i de besatte og i de frie områder, om å yte sin innsats i kampen for landets frihet. Planmessig og målbevisst må hver mann og kvinne gjøre sin plikt i frihetskampen. Modige og sterke, i samhold og tro på vår seier, skal vi holde ut.

For landets og folkets frihet.

Arbeidernes faglige Landsorganisasjon.

Konrad Nordahl. *Lars Evensen.*

Det norske Arbeiderparti.

Einør Gerhardsen. *Martin Tranmæl.»*

Den 21. mai kom der telegrafisk innbydelse fra Stockholm om å sende representanter til en nordisk faglig konferanse som skulle holdes den 1. juni. Det ble besluttet at Lars Evensen og Konrad Nordahl skulle reise til konferansen, men komme tilbake hurtigst mulig. Vi reiste fra Tromsø den 22. mai. Først til Kirkenes, og

derfra over land gjennom Finnland og Sverige til Stockholm. Vi kom dit den 30. mai om ettermiddagen. Her traff vi blant andre sammen med Halvard Lange og medlem av sekretariatet, Erling Kiil.

På den faglige konferanse den 1. juni møtte Konrad Nordahl og Lars Evensen fra den norske L.O., og dessuten Martin Tranmæl, som sammen med Einar Gerhardsen skulle møte på det svenske sosialdemokratiske partis kongress den 2. juni. Videre møtte Vuori fra Finnland, Lauritz Hansen fra Danmark og Johnsson fra Island. Dessuten naturligvis en rekke representanter fra den svenske Landsorganisasjon med August Lindberg og Gunnar Andersson i spissen. Det ble opplyst at den svenske Landsorganisasjon hadde hatt under overveielse også å innby representanter for fagorganisasjonen i det okkuperte Norge, men hadde dog ikke gjort det. På konferansen ble det gitt beretninger om forholdene i de forskjellige nordiske land.

Under oppholdet i Stockholm hadde Lars Evensen og jeg konferanser med en rekke personer. Vi ble enig med Halvard Lange om at han skulle fortsette med det kontor som var åpnet, slik at det fremdeles kunne være et bindeledd. Vi fikk ferdigtrykket kontingentmerker og ellers annet materiell som vi skulle ha med oss tilbake til Tromsø.

Onslag den 5. juni kom Ludvig Buland fra Oslo. Han hadde ingen rapporter med seg, men vi fikk allikevel en muntlig redegjørelse om stillingen i det okkuperte Norge, og da spesielt i Oslo.

Den 7. juni skulle vi dra tilbake til Tromsø fra Stockholm. Da ble vi kalt til en konferanse hos statsråd Frihagen, som var kommet fra Tromsø sent kvelden i forveien. Under den uttrykkelige forutsetning at ingen måtte få vite det, fortalte han oss at regjeringen hadde mottatt beskjed om at engelskmennene og franskmennene av hensyn til den truende stilling på vestfronten, hadde besluttet å trekke seg tilbake fra Nord-Norge. De norske tropper ville ikke klare å fortsette kampen alene. De manglet det nødvendige krigsmateriell. Tidspunktet for tilbaketrekkingen var ikke fastsatt da herr Frihagen reiste fra Tromsø.

Reisen ble utsatt til den 8. juni. Vi var da blitt enige om at Evensen og undertegnede skulle dra nordover og forsøke å nå fram til Tromsø før tyskerne kom. Vi kom til Haparanda om ettermiddagen den 9. juni, og hadde fått utstemplet passene, og skulle med en gang gå over grensen til Torneå. Der ga passkontrollen beskjed om at grensen mellom Norge og Finnland var stengt på begge

sider, så vi ikke ville komme fram. Vi ringte til den norske konsulen, og han sa det samme. Vi hadde da ikke annet å gjøre enn å stoppe i Haparanda og returnere derfra til Stockholm.

Tilbake til Oslo.

Den 10. juni om morgenen ble det offentliggjort at Nord-Norge var oppgitt. Det var da i Haparanda en masse nordmenn, spesielt unge gutter, som var på vei nordover for å slåss, men ble stoppet der. Vi reiste tilbake til Stockholm og var der fra 11. juni til 18. juni. Vi bestemte oss for å reise tilbake til Oslo med ett av de mange flyktningetog, som da gikk til Oslo med folk som hadde evakuert til Sverige under kampene i Sør-Norge. Et par dager før vi reiste kom Sverre Pettersen til Stockholm. Han skulle ordne opp med de frivillige arbeidere som hadde vært i Finland, og som nå befant seg i Sverige. Han hadde beskjed med fra Elias Volan at vi ikke måtte komme hjem. Da vi ikke riktig kunne få rede på hva som lå til grunn for denne advarsel, bestemte vi oss imidlertid for å reise allikevel.

Under virksomheten i det ikke besatte Norge fortsatte vi så godt vi kunne å ta gjenparter av alle skriv, opprop m. v. Det som vi hadde samlet før vi reiste fra Sør-Norge måtte vi ødelegge, da vi ikke ville risikere at det skulle falle i tyskernes hender. Materialet som ble samlet i Nord-Norge er heller ikke til stede mer så vidt jeg vet.

Vi reiste fra Stockholm den 18. juni og kom til Oslo ved 4-tiden neste morgen. Kl. 13 samme dag møtte Lars Evensen og Konrad Nordahl opp på Landsorganisasjonens kontor. Viggo Hansteen var da kommet nordenfra samme dag. Vi tiltrådte ikke våre stillinger, men deltok i noen sekretariatsmøter. Vi ble forresten av flere framtreddende menn, bl. a. av Riksmeklingsmannen rådet til å holde oss i bakgrunnen foreløpig.

Den tyske sosialavdeling ga beskjed om at vi foreløpig ikke kunne begynne i våre stillinger, og at saken vår var blitt oversendt til det tyske sikkerhetspoliti.

Vi deltok i L.O.'s representantskapsmøte den 24. juni, hvor Nordahl fikk anledning til å gi en muntlig redegjørelse for virksomheten etter 9. april. Denne redegjørelse ble supplert av Lars Evensen.

Den 29. juni ble jeg innkalt til et forhør hos Gestapo. Dette varte fra kl. 8.30 til kl. 13. I dette forhør fikk jeg bare beskjed

om at jeg ikke måtte drive noen politisk virksomhet. Jeg ba da om å få dette nærmere definert, og spurte om det var slik å forstå at jeg ikke kunne utføre mitt arbeid i fagorganisasjonen, samt delta i det kommunale arbeid som medlem av formannskap og bystyre. Til dette ble det svart at dette kunne jeg fortsette med, men jeg måtte ikke delta i behandlingen av saker som gjaldt sammensettingen av Riksrådet.

I møte den 30. juni ga jeg sekretariatet en utførlig beretning om forhøret hos Gestapo. Einar Gerhardsen, som hadde vært til forhør noenlunde samtidig som jeg, var til stede i dette sekretariatsmøte.

Onsdag den 3. juli ble jeg innkalt til nytt forhør, og etter 1½ times tid ble jeg forelagt en erklæring som gikk ut på at jeg ble forbudt å utføre enhver faglig og politisk virksomhet. Dessuten ble jeg forbudt å betrede fagorganisasjonens kontorer. Som argument for dette ble det fortalt meg at jeg hadde vært med å sende ut opprop mot tyskerne under krigen i Norge, samt at det var grunn til å tro at jeg var kommet tilbake til Oslo for å drive virksomhet for regjeringen Nygaardsvold.

Lars Evensen og Viggo Hansteen fikk det samme forbud som jeg, og det fikk også alle de andre som hadde vært i Nord-Norge eller i Sverige under krigen i Norge.

Dagen etter skrev jeg til sekretariatet om saka, og dette besluttet da at vi alle tre skulle ha lønn inntil videre. Når unntas Hansteen fikk ingen av de avsatte tillitsmenn tre inn i sine stillinger igjen.

VIRKSOMHETEN I ENGLAND — 1. NOVEMBER 1941

TIL 7. MAI 1945.

Under unntagelsestilstanden i september 1941 måtte jeg dra fra landet, og kom til Stockholm i midten av september. Lars Evensen kom noenlunde samtidig, likeledes medlem av sekretariatet Nic. Næss. Noen dager etter ankomsten innløp der telegram fra Det kongelige norske utenriksdepartement i London til legasjonen i Stockholm, med følgende innhold:

«Det ønskes at Konrad Nordahl og Lars Evensen kommer til London.»

I den anledning ble der holdt en konferanse i Stockholm av sekretariatsmedlemmene Nordahl, Lars Evensen, Martin Tranmæl og Nic. Næss. Lars Evensen meddelte der at han ikke hadde noe ønske om på det daværende tidspunkt å reise til London, mens derimot Konrad Nordahl erklærte at han gjerne ville reise. I denne forbindelse ble det diskutert hva en skulle gjøre for å opprette en viss faglig virksomhet utenfor Norge. Sekretariatsmedlemmene var enige om at det var ønskelig at den norske fagbevegelse også i utlendigheten kunne holdes levende. Formene for den faglige virksomhet burde søkes ordnet etter følgende retningslinjer:

I London opprettes det et kontor under ledelse av Landsorganisasjonens formann.

Videre at det blir et kontor i Stockholm, som skal holde kontakten hjemover, og endelig, hvis det er mulig, bør det sendes en representant til Amerika.

Konrad Nordahl fikk i oppdrag å konferere med regjeringen og Sjømannsforbundets tillitsmenn om dette når han kom til London. Hvis det var stemming for en slik ordning, og det kunne skapes økonomiske muligheter for den, skulle det gås i gang med arbeidet.

Nordahl kom til London den 15. oktober 1941. Han søkte straks forbindelse med statsministeren og la fram de planer som

var diskutert i Stockholm om den norske Landsorganisasjonens virksomhet i den frie verden. Statsministeren var interessert i dette. Det samme var de øvrige medlemmer av regjeringen som det ble konferert med, og likeledes Sjømannsforbundets tillitsmenn. De ble også telegrafert til Sjømannsforbundets formann Ingvald Haugen, som da oppholdt seg i Amerika, og der innløy straks svar om at han også var enig.

Det ble leid 2 kontorer i Central House, Upper Woburn Place, W.C. 1, i umiddelbar nærhet av det norske sjømannssenter, Sjømannsforbundets kontorer og en del av den norske regjerings kontorer. Kontorene ble tatt i bruk og virksomheten startet fra 1. november 1941.

Da det på det tidspunkt ikke var andre i London enn Konrad Nordahl som var medlem av det kongressvalgte sekretariat, anmodet han hovedkasserer i Norsk Sjømannsforbund, Thor Sønsteby, og medlem av Arbeidernes Presseforbund, Tor Gjesdal, om sammen med seg å danne et provisorisk London-sekretariat. De to erklærte seg villig til dette, og det konstituerende møte i London-sekretariatet holdtes den 12. november 1941. Her ble Sønsteby valt til fungerende nestformann. I møte den 3. desember s. å. valtes sekretær Odd Helland og medlem av Norsk Postforbund, Daniel Stien, til varamenn. Berthold Hasvoll, som før krigen hadde vært lærer ved Landsorganisasjonens skole på Sørmarka, ble valt til revisor, og han fortsatte i dette arbeid under hele London-oppholdet.

Det er utarbeidet utførlige beretninger for virksomheten fra 1. nov. 1941 til 31. desember 1942 og fra 1. januar 1943 til 31. desember 1943. Derimot er det ikke utarbeidet skriftlig beretning for 1944 og for tiden inntil 7. mai 1945. Dette skyldes at det spesielt i 1944 var svært vanskelig med kontorhjelpe, og Konrad Nordahl måtte derfor utføre det meste av kontorarbeidet selv. I månedene før okkupasjonens opphør var det så mange reiser og møter at det ikke ble tid til noen skriftlige arbeider. Etter okkupasjonens opphør har det heller ikke vært tid til å utarbeide noe utførlig fra den siste perioden, men London-sekretariatets forhandlingsprotokoll foreligger helt å jour til det siste møte i London-sekretariatet, som holdtes 7. mai 1945 kl. 12, og hvor det ble besluttet å oppheve London-sekretariatets virksomhet fra samme dag kl. 13. Idet en viser til de skriftlige beretninger og sekretariatsprotokollen, skal i det følgende gis en ganske oversikt over virksomheten.

Sekretariatets sammensetning og virksomhet.

Som foran nevnt var det bare Konrad Nordahl, Thor Sønsteby og Tor Gjesdal som ble medlemmer av sekretariatet, med Odd Helland og Daniel Stien som varamenn. Disse 2 varamenn deltok i sekretariatets møter under hele London-oppholdet, og en stor del av denne tid fungerte Odd Helland som protokollsekretær.

Våren 1942 kom Arthur Ruud til London, og da han var varamann i det kongressvalgte sekretariat, tiltrådte han Londonsekretariatet.

Ingvald Haugen kom fra Amerika til London i juni 1942. Han var også kongressvalgt medlem av sekretariatet og ble derfor med i dette. Martin Tranmæl oppholdt seg en tid i London i slutten av 1942, og deltok da i sekretariatets møter. I slutten av året kom også formannen i Norsk Elektriker- og Kraftstasjonsforbund, Andreas Torp og formannen i Norsk Kjøttindustriarbeiderforbund, Henrik Henriksen, til London og ble med i sekretariatet. Karl Furuskjegg, hovedkasserer i Norsk Kommuneforbund, deltok også i sekretariatet de siste 1½ år.

Håkon Lie kom til London den 9. januar 1942 og i møte i Londonsekretariatet den 26. januar s. å. ble han midlertidig ansatt som sekretær i Landsorganisasjonen, med den vesentlige oppgave å organisere opplysnings- og propagandavirksomheten, samt å lage orienterende oversikter om stillingen utenfor Norge. Han arbeidet i London fra januar til november. I denne tid utførte han det arbeid som var blitt besluttet av sekretariatet, samtidig som han ble med i den velferdskomité for sjøfolkene, som var oppnevnt av Londonsekretariatet. Han gjorde et stort arbeid med å få dette velferdsarbeid i sving. Senere kom også Staten med gjennom Handelsdepartementet, og det ble ansatt en fast sekretær for arbeidet. Denne sekretær var underlagt velferdskomitéen, som senere ble rekonstruert. Blant formennene i komitéen var Arthur Ruud og Odd Helland.

Etter sterke henstillinger fra nordmenn i Amerika besluttet Londonsekretariatet den 14. oktober 1942 at Håkon Lie skulle reise til Amerika for å søke å komme i kontakt med de store amerikanske landsorganisasjoner, og ellers drive propaganda i den utstrekning det var mulig for Norges sak, blant de amerikanske arbeidere. Forutsetningen var da at han skulle være vekk ca. 3 måneder. Arbeidsoppgavene i Amerika var imidlertid så store, at han ble i Amerika helt til desember 1943. En var imidlertid klar

over at arbeidsoppgavene i Amerika gjorde det nødvendig å ha en representant der fra Landsorganisasjonen så lenge krigen varte, og i april 1944 reiste Håkon Lie tilbake til Amerika, og ble der helt til i juli 1945, da han kom tilbake til Norge.

Etter de rapporter som foreligger er det ikke tvil om at det fra Håkon Lie's side ble gjort et utmerket arbeid i U.S.A. i den perioden han var der. Spesielt arbeidet han ivrig for å skaffe penger til det som ble kalt Den amerikanske arbeiderhjelp til Norge. Takket være ham, med bistand av en del andre nordmenn som sto fagorganisasjonen nær, lyktes det å få store beløp til denne hjelpevirksomhet. Det er nærmere redegjort for dette arbeid i Lars Evensens beretning om virksomheten i Sverige.

Det kan for øvrig også nevnes at Lars Evensen var i London våren 1943 etter anmodning av London-sekretariatet, for å drøfte spørsmål av interesse, og han deltok da i London-sekretariatets møter.

I de år London-sekretariatet fungerte sto det i stadig forbindelse med Stockholm-sekretariatet, og som regel ble det i hele denne tid sendt et brev hver uke, og også mottatt et brev om uken. Korrespondansen var ordnet slik at den førtes som en personlig brevveksling mellom Nordahl og Evensen. Dessuten ble det sendt og mottatt materiell, aviser og avisutklipp av interesse. Det mottokes også kontinuerlige rapporter om forholdene i Norge, og også korrespondanse fra fagforeningskretser i Norge. Det ble hvert år mottatt ca. 60 slike rapporter. De fleste av disse hadde så stor interesse at de ble mangfoldiggjort og delt ut til interesserte i England, og en del ble også sendt til Amerika.

Også fra London-kontoret ble der sendt en rekke rapporter om forholdene i England, som en hadde interesse av skulle bli kjent blant fagforeningsfolk i Sverige, og også videresendt til Norge. Fra Håkon Lie ble det mottatt en rekke rapporter om forholdene i Amerika. Det ble også utgitt en del småskrifter av L.O. og Sjømannsforbundet i fellesskap. Blant annet skrev Håkon Lie «Nazi i Norge», som kom ut i april 1942, «Amerika i krig», som ble utdelt spesielt i handelsflåten. Dessuten skrev Håkon Lie en beretning om arbeiderbevegelsen i Amerika, som ble trykt i Sverige, og endelig en brosjyre om britisk fagbevegelse under den annen verdenskrig. Sjømannsforbundet utga videre «Trygge kår for sjømannen», og endelig ble utgitt den såkalte «blåbok» — «Framtidens Norge» — retningslinjer for gjenoppbyggingen, som også ble utgitt av Landsorganisasjonen og Sjømannsforbundet i fellesskap. Dette

siste skrift ble til etter samarbeid mellom London- og Stockholmsekretariatene. Det ble trykt i Sverige, derfra ble det spredt i Norge og England. En del eksemplarer kom også til Amerika.

Organisasjonsforhold.

Etter 9. april 1940 kom det etter hvert ut av Norge en rekke medlemmer av Landsorganisasjonen, som sto tilsluttet ulike forbund. For dem som var sjøfolk var forholdet greit. De opprettholdt sitt medlemsskap eller tilsluttet seg dette forbund. Men mange hadde ikke noe ordnet medlemsskap siden de forlot Norge. For å gjøre det mulig for alle som ønsket å opprettholde sitt medlemsskap i Landsorganisasjonen ble det derfor besluttet i Londonsekretariatet den 12. november 1941 at alle medlemmer av forbund tilsluttet L.O. kunne få ordne sitt medlemsskap i tilslutning til Norsk Sjømannsforbund. Det gjaldt alle medlemmer som etter 9. april 1940 kom ut av Norge. Det ble også gitt adgang for nye medlemmer til å bli opptatt, forsåvidt de hadde et arbeid, som under ordinære forhold ville gi dem adgang til å bli organisert i et forbund tilsluttet L.O. Disse som på den måte ble medlemmer måtte betale den kontingent som gjaldt for Norsk Sjømannsforbund og var underlagt dette forbunds lover og bestemmelser. Straks landet var frigjort og vedkommende kom tilbake til Norge, skulle medlemsskapet bli overført til det gamle forbund, eller for nye medlemmer til det forbund de egentlig skulle tilhøre. Rettighetene som ble opparbeidet i Sjømannsforbundet overførtes til de respektive forbund.

Gjenoppbyggingen av fagorganisasjonen etter krigen var også gjenstand for inngående behandling i Londonsekretariatet i samarbeid med Stockholmssekretariatet. Det endelige vedtak ble gjort i møte 15. juli 1943. Med enkelte små rettelser ble retningslinjene gjennomført i sin helhet etter frigjøringen av Norge.

På foranledning av kameratene i Sverige gjorde også Londonsekretariatet den 28. juni 1943 et vedtak når det gjaldt spørsmålet om politisk arbeidersamling i Norge etter krigen. Vedtaket går ut på «at en er enig i en arbeidersamling, og at parolen i etterkrigstidens Norge må være: Bare ett arbeiderparti og én fagorganisasjon i vårt land, og internasjonalt: Bare én fagorganisasjon og én politisk arbeiderinternasjonale. Hvordan dette i praksis skal ordnes må utstå inntil landet er frigjort, og en kan legge saka fram for de regulære organisasjoner».

Arbeidsforhold.

Under krigen ble det ført en rekke større og mindre forhandlinger mellom sjømannsorganisasjonene og Nortraship, og mellom organisasjonene og representanter for de enkelte departementer. I en rekke av disse forhandlinger deltok Konrad Nordahl som Landsorganisasjonens representant. De største forhandlinger holdtes sommeren og høsten 1942. Ved denne tariffrevisjon oppnåddes ikke noen generell forhøyelse av den samlede fortjeneste, men de 10 pst. av bruttohyrene som var ført på sparekonti ble overført til grunnhyrene som derved øket atskillig.

De fleste av arbeiderne som kom fra Svalbard ble medlemmer av Norsk Sjømannsforbund. En stor gruppe av disse ble plasert på et engelsk militæranlegg på Orknøyene. I november 1941 oppsto det tvist om arbeidsforholdene, som resulterte i arbeidsnedleggelse. Etter anmodning av Handelsdepartementet reiste Konrad Nordahl til Orknøyene for å undersøke saka og eventuelt få ordnet opp i de tvister som forelå. Det var ikke lønninger tvisten gjaldt, men losjiforholdene og maten. Arbeidsledelsen lovet å forbedre losjiforholdene, og det ble skaffet norske kokker. Dessuten ble det tilsatt en mann som skulle ta seg av velferdsarbeidet blant de norske arbeidere.

En av de store ting under arbeidsforholdene som ble behandlet inngående i London, var hvordan en skulle ordne tarifforholdene i det øyeblikk Norge igjen ble fritt. Allerede i slutten av 1942 besluttet Sosialdepartementet å oppnevne direktør Dahl i Norsk Arbeidsgiverforening og Konrad Nordahl i en komité som skulle utrede dette spørsmål. Komitéen ble kalt Dahl-Nordahl-komitéen. Denne komité fortsatte gjennom lengre tid. Det ble utarbeidet utkast til provisorisk anordning i lønns- og arbeidsvilkårene, som ble videresendt til Stockholms-sekretariatet og derfra også til Det faglige Utvalg i Oslo. Da Lars Evensen var i London våren 1943 deltok han i konferanser om samme sak. Våren 1944 var der forhandlinger mellom L.O. og N.A.F. i Stockholm. Fra London møtte direktør Dahl og Konrad Nordahl. Resultatet ble den såkalte Stockholms-protokoll, som kommer som en avtale mellom de to hovedorganisasjoner i tilslutning til den provisoriske anordning om samme sak.

Senere på året ble det i London sluttet en liknende avtale når det gjaldt bedrifter eller organisasjoner hvor en eller begge parter ikke var medlemmer av de to hovedorganisasjoner.

Den provisoriske anordning trådte i kraft etter at en del av

Finnmark var blitt bedridd, og den vil utløpe 8. mai 1946, hvis ikke Kongen annerledes bestemmer.

Da en del av Finnmark ble frigjort, ble det aktuelt å sende en representant for fagorganisasjonen til de befrikkede områder, for å ta opp spørsmålet om lønns- og arbeidsvilkårene og gjemise fagorganisasjonen. Etter beslutning av London-sekretariatet ble hovedkasserer i Norsk Kommuneforbund, Karl Furuskjegg, oppfordret til å reise, og han erklærte seg straks villig. Han skulle egentlig ha reist straks før jul 1944, men på grunn av vanskelige reisemuligheter kom han ikke avgårde før i slutten av januar, og det tok en hel måned før han kom fram til Kirkenes. Han gikk straks i gang med arbeidet og sendte kontinuerlige rapporter til London og Stockholm om sin virksomhet. Han kom til Oslo i midten av juni 1945, og trådte da inn i sin gamle stilling.

Ved siden av spørsmålet om lønns- og arbeidsvilkår etter gjenoberingen ble det arbeidet meget med spørsmålet om gjeninn- tagelse av arbeidere, regulering av prisene etter gjenoberingen, en kredittordning for innkjøp av klær og sko m. v., ordning med arbeidsanvisning i de befrikkede distrikter, for å nevne noen av de viktigste spørsmål.

Der ble utarbeidet utkast til provisoriske anordninger, og fagorganisasjonen fikk gjennom London-sekretariatet anledning til å øve innflytelse på utformingen. Spørsmålet om kreditt til innkjøp av klær og sko m. v. ble dog først tatt opp til endelig behandling etter at Norge var befrikket. Etter anmodning av Landsorganisa- sjonen ble imidlertid denne sak stillet i bero.

Internasjonale forbindelser.

Den faglige Internasjonale hadde sitt sete i Paris inntil tysker- nes okkupasjon av Frankrike. Hovedkontorene ble da flyttet til London og fortsatte der under hele krigen. Etter at London- sekretariatet var startet, knyttet dette forbindelse med Internasjo- nalen samt fagforeningsgrupper fra andre okkuperte land. Det gjaldt Frankrike, Polen, Belgia og Holland. Dessuten hadde både de tyske og østerrikske emigranter hver sin fagforeningsgruppe. Der var opprettet et provisorisk representantskap som holdt møter med visse mellomrom. Konrad Nordahl, Ingvald Haugen og Arthur Ruud deltok som regel i disse møtene. Dessuten hadde Internasjo- nalen et forretningsutvalg, hvor Konrad Nordahl ble innvalgt som medlem.

De andre lands fagforeninger ble ikke godkjent av Internasjo- nalen som fullgyldige uttrykk for sine lands faglige organisasjoner.

Det ble imidlertid den norske gruppe, og det var derfor Konrad Nordahl ble innvalgt i forretningsutvalget. Vi fikk derfor høve til å betale kontingent til Internasjonales under hele okkupasjonen. Det ble betalt for 20 000 medlemmer, og kontingenten utgjorde £ 13—12—0 pr. år. Thor Sønsteby ble medlem av revisjonsutvalget.

Internasjonales hadde 2 utvalg i arbeid. Det ene arbeidet med den økonomiske rekonstruksjon etter krigen, og det annet med gjenoppbygging av fagorganisasjonen, nasjonalt og internasjonalt. Konrad Nordahl var medlem av den første komité Dessuten hadde Internasjonales et kvinneutvalg, hvor den norske Landsorganisasjon var representert ved frøken Ragna Hagen. Den engelske Landsorganisasjon besluttet på sin kongress i 1943 å innkalle til en faglig verdenskonferanse, hvor det skulle være adgang for alle såkalte «bona-fide» fagorganisasjoner å sende representanter. Unntatt dog de land som var i krig med de allierte. Denne verdenskonferanse var planlagt holdt i London den 5. juni 1944 og følgende dager. På grunn av krigssituasjonen på det daværende tidspunkt, måtte den imidlertid utsettes, og ble holdt i London i februar 1945. Den norske Landsorganisasjon var representert ved Ingvald Haugen, Norsk Sjømannsforbund, Alf Andersen, Norsk Tekstilarbeiderforbund og Arthur Ruud, Norsk Telegraf og Telefonforbund. Som varamenn ble valgt Odd Helland og Karl Furuskjegg. Helland møtte under hele konferansen. Konrad Nordahl sammen med Bondás, generalsekretær i den belgiske Landsorganisasjon, møtte på verdenskonferansen som Den faglige Internasjonales representanter. Det viktigste spørsmål på denne verdenskonferanse var *den faglige enhet* ved en verdensorganisasjon, som kunne samle alle fagorganiserte, uansett politisk eller religiøs oppfatning. På konferansen hadde Nordahl ordet og redegjorde for den norske Landsorganisasjons stilling til faglig enhet.

Under London-oppholdet var Landsorganisasjonen representert på en rekke landsmøter og kongresser, som holdtes av de engelske fagforbund og den engelske Landsorganisasjon. Likeledes var Landsorganisasjonen innbudt til det engelske arbeiderpartis landsmøte i 1944, hvor Nordahl i en hilsningsstale fikk høve til å redegjøre for situasjonen i Norge.

I 1942 møtte Håkon Lie på den engelske Landsorganisasjons kongress. I 1943 Ingvald Haugen og i 1944 Konrad Nordahl. Håkon Lie har også møtt i Amerika på kongressen til A. F. of L og C.I.O. Ingvald Haugen møtte på A. F. of L.s kongress i 1941.

The British Section of the International Metalworkers Fede-

ration holdt sine årlige møter, og til disse møtene var Konrad Nordahl innbudt. Han deltok i møtene i 1943 og 1944, og overbrakte hilsen fra de norske metallarbeidere.

I 1943 representerte Arthur Ruud og Bernh. Andresen Landsorganisasjonen på Post Office Engineering Unions Congress, og i 1944 var Arthur Ruud der.

Etter innbydelse av den islandske arbeiderbevegelse var Konrad Nordahl på Island i august 1943. Han hadde der møte og konferanse med sekretariatet i den islandske Landsorganisasjon, og likeledes med styrene i de 2 arbeiderpartier. Den islandske Landsorganisasjon sto den gang utenfor Den faglige Internasjonale, og Island var heller ikke tilsluttet Det internasjonale Arbeidsbyrå. Det var den gang stemning på Island for å tilslutte seg begge disse internasjonale organisasjoner. Senere er den islandske Landsorganisasjon kommet med i Den nye faglige Verdensorganisasjon, og deltar også nå i Det internasjonale Arbeidsbyrå.

2 ganger var en svensk fagforeningsdelegasjon i England under krigen, og vi hadde da møter og ellers samvær med den.

For øvrig ble det fra Landsorganisasjonens kontor i London organisert atskillig foredragsvirksomhet i de engelske fagforeninger og andre arbeiderorganisasjoner, hvor vi skaffet norske foredragsholdere, som fortalte om Norge under okkupasjonen og om norsk arbeiderbevegelse.

Det internasjonale Arbeidsbyrå.

I begynnelsen av krigen flyttet Det internasjonale Arbeidsbyrå sitt hovedsete i Genève til Montreal, Canada. I 1941 holdtes en arbeidskonferanse i New York, hvor Ingvald Haugen møtte som arbeidernes representant.

I 1944 holdtes arbeidskonferanse i Philadelphia. Her var Landsorganisasjonen representert ved Konrad Nordahl. Håkon Lie og Einar Johannessen var rådgivere. På dette møte valgtes Konrad Nordahl som varamann til styret. Styremøte i Arbeidsbyrådet holdtes i London i januar 1945, hvor Konrad Nordahl møtte.

Styrer og komitéer.

Fra sommeren 1942 og inntil frigjøringen var Konrad Nordahl medlem av Norsk Sjømannsforbunds hovedstyre i Stor-Britannia, og han deltok i forretningsutvalgsmøtene og hovedstyremøtene. Som regel ble det i samband med hovedstyremøtene arrangert forelesningskurser, hvor hovedstyremedlemmene og assistentene i avde-

lingene deltok. Dessuten ble det under krigen fra regjeringens side nedsatt en rekke komitéer og utvalg til å utrede mange saker. Konrad Nordahl var medlem av mange av disse utvalg. Han regner med at om lag halvdel av den tid han var i England arbeidet han i komitéer og utvalg med spørsmål av samfunnsmessig karakter, som regjeringen ønsket behandlet. Når det ble så meget på en enkelt mann kom det av at vi hadde svært få fagforeningsfolk i London, og de få som var der var sterkt opptatt med andre gjøremål, men også disse deltok i komitéarbeid for det offentlige.

Alminnelige merknader.

Som allerede nevnt var Nordahl i Amerika i 1944 på Den internasjonale Arbeidskonferanse. Dette opphold ble noe lenger enn beregnet på grunn av at det var umulig å komme tilbake til England. Under oppholdet ble det ført konferanser med amerikanske organisasjoner om hjelpearbeid til Norge, og det ble høve til å se en del av den amerikanske krigsindustri's virksomhet, og ved en anledning i Chicago ble det arrangert et stort møte på en av de største bedrifter i krigsindustrien. Dessuten ble det holdt et kurs for Sjømannsforbundets skipstillitsmenn i New York.

I 1942 fikk Landsorganisasjonen anledning til å sende en delegasjon for å se engelsk krigsindustri. Rundturen varte en uke. De som deltok var Konrad Nordahl, Håkon Lie, Arthur Ruud, Åke Ording og Odd Helland.

En 4-dages tur ble arrangert for Nordahl og Lars Evensen i 1943. Nordahl var 2 ganger i Sverige, første gang i 1944 og siste gang i mars måned 1945, hvor det ble holdt en konferanse i Göteborg, med representanter for Det faglige Utvalg i Oslo. Her ble det trukket opp retningslinjer for hvordan arbeidet i organisasjonene skulle gjenopptas i det øyeblikk det var mulig å begynne legat arbeid igjen.

En kan naturligvis spørre om det var nødvendig og hensiktsmessig for den norske Landsorganisasjon under okkupasjonen å ha en representasjon utenfor Norge. Etter de erfaringer en har høstet kan det ikke være tvil om at det var riktig. Det en kan beklage er at representasjonen i London kom på et altfor sent tidspunkt. Allerede i slutten av 1940 var det i enkelte fagforeningskretser diskutert spørsmålet om ikke den norske fagorganisasjon burde ha en representant på det sted hvor den lovlige norske regjering oppholdt seg. Det var imidlertid ikke så lett å få dette istandbrakt så lenge Landsorganisasjonen i Oslo hadde en ledelse hvorav

flertallet var kongressvalgt. Dette hensyn falt imidlertid bort etter unntagelsestilstanden i 1941.

Norge fikk megen «good-will» uten i verden under okkupasjonen. Dette skyldes i første rekke det norske folks holdning. Når denne holdning ble så godt kjent var det takket være et godt informasjonsapparat, som ble bygget opp ute av den norske regjering. Men det er ikke for meget sagt om en legger til at den virksomhet som fagorganisasjonen kunne utføre ute også hadde sin andel. Både i England og i Amerika kom den norske fagorganisasjons representanter i kontakt med store masser av disse lands befolkning (arbeiderbefolkningen), som ikke den offisielle propaganda- og foredragsvirksomhet hadde mulighet for å rekke. Som et synlig resultat av virksomheten kan bare vises til den økonomiske hjelp som kom fra de amerikanske organisasjoner. Men det var også mange andre måter hvorpå det ga seg uttrykk.

Når denne beretning slutter må jeg få lov til å rette en takk til London-sekretariatets medlemmer for det gode samarbeid vi hadde de årene vi var i London. Vi diskuterte oss til enighet om praktisk talt alle ting, og kameratskapet var det beste.

Jeg vil også takke Norsk Sjømannsforbund for den store hjelp det ytet da Landsorganisasjonen skulle startes på fremmed grunn. Uten Sjømannsforbundets bistand ville det ha vært umulig å nå så langt som vi gjorde. Sist, men ikke minst må en også nevne de norske sjøfolks store innsats. De fleste av dem var medlemmer av Norsk Sjømannsforbund, og det var denne medlemsstokk som var det faktiske grunnlag vi bygget vår virksomhet på.

Endelig retter jeg en takk til Stockholm-sekretariatet for samarbeidet under de vanskelige år.

Oslo, den 8. april 1946.

Konrad Nordahl.

